

Преграј МАТВЕЈЕВИЋ

ПЈЕСНИШТВО ОТПОРА У ЕВРОПИ И ПЈЕСНИЦИ ШПАЊОЛСКЕ

(биљешка за есеј)

Револуција у Шпањолској и њезино пјесништво пружили су узоре европској књижевности и умјетности. Пјесме *Garcia Lorke*, *Antonia Machada*, *Rafaela Albertija* (да споменем само ту тројицу међу толиким другим) прешле су лако шпањолске границе и постале напредне, антифашистичке културе у Европи.

Нова и стара тема у европском пјесништву: *поезија и крв*. „Цела шпанска литература писана је крвљу, крвљу шпанског народа. И та крв која нам, као што је говорио Лопе де Вега, 'кричи истину из немих књига', јесте она иста крв која наставља да нам кричи истину из н е м и х ж р т а в а. То је ослободилачка крв путем ријечи“ (*Jose Bergamin*: „Шпанска је литература писана крвљу“, у пријеводу Коче Поповића, објављено у лијевом часопису „Наша стварност“, Београд 1937). И овај пријевод је сам по себи свједочанство.

Наставак онога што се догодило у другој половини тридесетих година у Шпањолској, у шпанској револуцији и пјесништву, пратимо у разним земљама и књижевностима: у Француској, Норвешкој, Пољској, Чехословачкој, свугдје гдје ће се јавити отпор и књижевност отпора. Наша земља у том погледу стоји на завидном мјесту.

Одјек пјесништва шпањолске револуције у Европи и у Југославији напосе нисмо проучили. Овај кратки запис нема другу накану доли да посвједочи о једном забору.

О саму антифашистичком духу у Европи на крају тридесетих година није све речено.

*

— Свијест о нужности отпора јавила се прије избијања рата, који она — сама та свијест — није могла спријечити ни зауставити. Фашистички насртаји на индивидуалну и друштвену сферу живота наилазили су на противљења у земљама у којима је фашизам завладао, најприје у самој Италији и Њемачкој: отпор знаности, умјетности, културе — *интелектуална резистенција* — огласио се већ двадесетих и тридесетих година. Настојање да се у оквирима *народној фронт*а окупе антифашистичке

снаге имало је од самог почетка фашистичке експанзије у Европи интернационални карактер, који се изражавао одређеније и потпуније у култури него у политици. „Култура се може одбранити само интернационално“ — писао је *Heinrich Mann*: „Барбарство које њемачки режим проноси свијетом захваћа превише простора. Једна изолирана национална култура не може му се с успјехом одупријети“.

И у југославенским приликама дио интелигенције (наравно не само интелигенције) заузео је антифашистичке ставове знатно прије окупације земље, особито писци и умјетници лијеве оријентације, у првом реду комунисти, представници покрета *социјалне лијтературе* и — шире од тога покрета — напредне књижевности уопће. У увјетима у којима су се нашли подјармљени и подијелени народи Југославије, очитовали су се разни облици интернационалне солидарности: антифашистичке у најширем смислу, комунистичке и, с чврстом организационом основом у партији, те оне посебне, југославенске, која надилази националне разлике и супротности и истиче у народноослободилачкој борби гесло *братства и јединства*.

Као што су циљ и смисао саме борбе били заједнички, и књижевност која у њој судјелује и која се њом надахњује такођер је, по свом духу, заједничка — тј. југославенска, премда су у свим вреднијим дјелима препознатљива обиљежја националних књижевних изворишта, култура, језика. У пјесништву НОБ нестат не бројних топоса које су познавале партикуларне традиције нашег родољубивог пјесништва, као и неких других ограничења те врсте.

Европски покрети отпора, сродни по настанку и намјерама, карактеризирају се, међу осталим, односом *интелектуалној опшора* и *оружаној опшора* у сваком од њих. У већем броју земаља превладавају интелектуални (или пасивни) облици отпора; другдје су уочљивије непосредне оружане акције. За партизанску борбу у Југославији карактеристична је синтеза једног и другог — са становитим разликама од једне средине до друге — с јаче израженим елементима акције.

Културна и умјетничка дјела настала у отпору обиљежена су тим истим односима. Интелектуални или пасивни отпор омогућује становите облике изражавања који су у увјетима оружане борбе тешко замисливи; дјела настала у оружаном отпору користе у правилу изравније типове саопћавања и имају мање могућности да уобличе свој израз.

Веома је карактеристичан примјер хрватског појесника Ивана Горана Ковачића: дијелови „Јаме“, нашег највећег пјесничког дјела из рата, написани су у окупираном Загребу, могло би се рећи као израз једне врсте *интелектуалној опшора*; пјесник је наставио рад на поеми у непосредним увјетима оружане партизанске борбе дорађивао је све до часа кад је убијен. Настанак „Јаме“ илустрира споменути синтезу.

Поједини писци који су се укључили у устанак формиран су прије рата (у њихову формирању искуство Шпањолске није занемариво); други су у току рата доживјели нужне преобразбе, политичке или умјетничке; трећи ће своју потребу да пишу или свједоче открити тек у саму рату.

Однос претходног политичког или књижевног опредјељења и судјеловања у отпору револуцији има је у вечини случајева битно значење.

Ту се опет мора споменути искуство Шпањолске револуције: у историји, у култури, у свијести напредне европске интелигенције.